

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2018|068 VAN 26 SEPTEMBER 2018

OVER DE VOORLOPIGE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN EEN PAKKET CALVARIES, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 17 AUGUSTUS 2018

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 26 september 2018 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 17 augustus 2018 een adviesvraag van Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse Regering en minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed over de voorlopige bescherming als monument van de calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats in Asse en de voorlopige bescherming als monument van de calvarie met de aanpalende graftombes in Wemmel. De commissie spreekt zich in voorliggend advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige beschermingen met name (a) de ministeriële besluiten tot voorlopige bescherming, (b) de fotoregistraties, (c) de afbakeningsplannen en (d) de beschermingsdossiers.
2. De commissie stelt vast dat het beschermingspakket van twee calvaries kadert in de thematisch-geografische beschermingscampagne 'Funerair erfgoed in de Vlaamse Rand'. De inhoudelijke dossiers geven duiding bij dit thema en bij het gevoerde onderzoek uit 2014 en 2018. Er is een lijst opgenomen van reeds beschermd funerair erfgoed en ook de selectiecriteria en erfgoedwaarden die van toepassing zijn op calvariebergen worden toegelicht. De keuze om specifiek deze twee calvaries te selecteren wordt als volgt gemotiveerd: *"Twee calvariebergen overstijgen de traditionele vormgeving van de calvarieberg. Beide calvariebergen zijn uniek binnen de collectie aan bekende calvariebergen door hun bijzondere vormgeving. Ze zijn representatief als late getuigen van een eeuwenoude traditie om de dodenakker onder religieuze bescherming te plaatsen en de calvarieberg te gebruiken als herinnering aan de naamloze overledenen."* De commissie stelt echter vast dat een ruimere visie op het beschermen van funerair erfgoed ontbreekt. De commissie vraagt aldus om dit verder te verduidelijken.
3. Artikel 1 van de ministeriële besluiten legt de voorlopige beschermingen als monumenten vast en verwijst tevens naar de afbakeningsplannen en de fotoregistraties die als bijlagen bij de beschermingsbesluiten werden gevoegd.

De commissie stelt vast dat voor de afbakening van de calvarie in Wemmel gekozen wordt voor een cirkelvormige perimeter rond de calvarie en aansluitende graftombes. In Asse worden naast de calvarie ook de paden en lijnbeplanting meegenomen, wat resulteert in een rastervormige afbakening én een afzonderlijke lijnvormige beschermingsstrook. De keuze voor deze fragmentaire afbakeningen wordt niet nader gemotiveerd. De commissie kan deze niet ondersteunen en vindt het een gemiste kans dat de calvaries worden beschermd zonder hun context, m.n. de eigenlijke begraafplaatsen. Nochtans verwijzen de beschermingsdossiers terecht naar de waarde van een ligging binnen een funeraire context (i.f.v. de herkenbaarheid, contextwaarde en ensemblewaarde). Zoals blijkt uit de motivering van de ruimtelijk-structurende waarde, vloeit de erfgoedwaarde van beide calvaries bovendien rechtstreeks voort uit hun ligging op een begraafplaats.

De commissie dringt er aldus op aan de bescherming van beide calvaries te kaderen binnen hun ruimere context en een (gedeeltelijke) bescherming van de betreffende begraafplaatsen te onderzoeken. In dit verband verwijst de commissie specifiek naar de mogelijkheid van een

afbakening als overgangszone. Op inhoudelijk vlak vraagt de commissie de aanwezigheid van graven met lokaal historisch belang te onderzoeken. Artikel 26, §2 van het Decreet op de begraafplaatsen en lijkbezorging bepaalt namelijk dat het college van burgemeester en schepenen een lijst kan opmaken van graven met lokaal historisch belang die als kleine onroerende erfgoedelementen kunnen worden beschouwd. Het decreet bepaalt: *‘Bij ontstentenis van deze lijst kan het initiatief tot de opmaak ervan genomen worden door de Vlaamse Regering of haar gemachtigde.’* De commissie meent dat een dergelijke lijst als basis kan gebruikt worden om een bescherming van de begraafplaatsen te onderbouwen.

Wat de calvarie in Asse betreft, meent de commissie bovendien dat de keuze voor het type bescherming onvoldoende wordt gemotiveerd. Er wordt geen afweging gemaakt welk beschermingstype het meest geschikt is om de begraafplaats met calvarie en groenaanleg te behouden. De commissie benadrukt dat ook de andere beschermingstypes, in het bijzonder het dorpsgezicht, (kunnen) getuigen van een menselijke ingreep. De commissie dringt er aldus op aan de keuze voor het beschermingstype te herevalueren.

4. Artikel 2 van de ministeriële besluiten verwijst naar de erfgoedwaarden van de calvaries en beschrijft tevens de aanwezige erfgoedkenmerken en erfgoedelementen. De calvarie in Asse wordt beschermd omwille van de historische, architecturale, ruimtelijk-structurende, volkskundige en artistieke erfgoedwaarden. De calvarie in Wemmel wordt beschermd omwille van de historische, ruimtelijk structurende, volkskundige en artistieke erfgoedwaarden. De commissie kan deze erfgoedwaarden ondersteunen. Wat de ruimtelijk-structurende waarde betreft, benadrukt de commissie dat deze niet in de gekozen afbakeningen wordt weerspiegeld.

Verder meent de commissie dat de beschrijvingen van de erfgoedwaarden onvoldoende refereren naar de selectiecriteria die aan de basis liggen van de selectie van de twee calvaries. Dit geldt in het bijzonder voor de lijnaanplantingen op de begraafplaats in Asse. Hoewel de lijnbepanting, taxushaag en hulststruiken eveneens worden beschermd, worden de selectiecriteria hier niet op toegepast. De commissie vraagt om de toetsing aan de selectiecriteria verder transparant te maken in de ministeriële besluiten.

Voor de calvarie in Asse vraagt de commissie verder om bij de motivering van de historische erfgoedwaarde volgende zin te verwijderen of anders te formuleren: *“De afbakening van het perceel met een haag gaat terug op een koninklijk besluit van koning Willem I uit 1829”*. De begraafplaats werd immers pas omstreeks 1945 aangelegd, waardoor de verwijzing naar 1829 minstens verwarrend is. En voor de calvarie in Wemmel vraagt de commissie om bij de analyse van de artistieke erfgoedwaarde aanvullend te verwijzen naar gelijkaardige calvaries met testamentaire figuren op de sokkel onder het kruis. Ze verwijst daarbij naar De Mozesput in het voormalige Kartuizerklooster van Champmol bij Dijon.

5. De beheersvisies zijn opgenomen in artikel 3 van de ministeriële besluiten. De commissie wijst er allereerst op dat deze door de fragmentaire afbakeningen niet kunnen verhinderen dat op termijn - na beëindiging van de concessies - alle graftekens geruimd worden en de begraafplaats een volledig nieuwe invulling krijgt. Dit zou evenwel een ernstige aantasting teweegbrengen van de erfgoedwaarden van de calvaries. Ook om die reden dient een verdere bescherming van de begraafplaatsen te worden onderzocht, inclusief geschikte beheersdoelstellingen voor de graftekens.

Voor de calvarie in Asse wijst de commissie aanvullend op een aantal onduidelijkheden en tekortkomingen in de beheersvisie. Zo is in doelstelling 2° sprake van ‘een beschermd zone met een straal van 250 centimeter te rekenen van tegen de stam van de taxus- en hulststruiken’. Het is voor de commissie onduidelijk of deze ‘beschermd zone’ overeenkomt met de afbakeningsperimeter zoals aangeduid op plan. Wat doelstelling 3° inzake het bijzetten van lichamen en het ruimen en vervangen van graftekens betreft, vraagt de commissie verdere

duiding in relatie tot de gekozen afbakening (waarin geen graftekens zijn opgenomen). Bovendien is het onvoldoende duidelijk naar welk type vergunning de beheersdoelstelling verwijst. Tot slot merkt de commissie op dat de beheersvisie nauwelijks ingaat op het kernelement van voorliggende bescherming, m.n. de calvarie. De commissie vraagt de beheersvisie op dit punt aan te vullen.

In de beheersvisie voor de calvarie met de aanpalende graftombes in Wemmel wordt het vervangen van oude granieten zerken mogelijk geacht. De commissie vraagt om hier op te nemen dat de beeldwaarde, met een alternerend gebruik van grijze en roze graniet, behouden dient te blijven.

6. Artikel 4 van de ministeriële besluiten formuleert de voorschriften voor instandhouding en onderhoud van het te beschermen monument. De commissie kan deze voorschriften ondersteunen.
7. Artikel 5 somt de toelatingsplichtige handelingen op. De commissie stelt vast dat voor beide calvaries toelatingsplichtige omgevingswerken worden opgesomd. De commissie meent dat deze best gekoppeld worden aan de verruimde beschermingsperimeter (hetzij als overgangszone, hetzij als dorpsgezicht).

Voor de calvarie in Wemmel wijst de commissie er op dat toelatingsplicht 4° a) inzake handelingen aan de dakbedekking en gootconstructies niet van toepassing is. De commissie vraagt deze toelatingsplicht te schrappen.

8. Tenslotte formuleert de commissie enkele bemerkingen bij het inhoudelijk dossier voor de calvarie in Asse. Het dossier is slordig opgemaakt en bevat verschillende onzorgvuldigheden:
  - Er wordt gerefereerd naar een 17de-eeuwse tuinaanleg zonder dat er aanwijzingen zijn dat dit effectief het uitgangspunt was bij de aanleg van de begraafplaats.
  - Er wordt in de beschrijving van de erfgoedelementen en –kenmerken verwezen naar de ‘bronzen Christus met de hangende handen van Antoon Van Parys’, terwijl er in het beschermingsdossier duidelijk wordt gesteld dat het calvariekruis niet eenduidig aan Antoon Van Parys toe te wijzen is.
  - Het dossier maakt (in tegenstelling tot dat van Wemmel) nergens melding van enig archiefonderzoek (bv. gemeentearchief, archief van de beherende dienst,...) om eventuele ontwerpplannen en aankoop van plantmateriaal terug te vinden. Er is enkel sprake van een telefoongesprek. De commissie vraagt het gevoerde onderzoek verder te duiden.

9. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen, meer bepaald inzake de afbakening, het beschermingstype, de beheersvisie en het inhoudelijk dossier, geeft de commissie een ongunstig advies voor de voorlopige bescherming als monument van de calvarie en de lijnaanplanting van geschoren taxus en hulst op de begraafplaats in Asse.

Gelet op de bemerkingen inzake de afbakening en het beheer en omwille van de samenhang met het dossier in Asse, geeft de commissie ook een ongunstig advies voor de voorlopige bescherming als monument van de calvarie met de aanpalende graftombes in Wemmel.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt

Voorzitter